

ikuna'i," 'oku ou fakatauange ke tau tali fiemālie 'a e tali ko 'eni, fakahaa'i 'i he loto fakatōkilalo 'etau ngaahi angahalá mo e ngaahi tōnounou, pea liliu leva 'etau ngaahi founḡá 'aki 'etau feinga ke tau hoko ko ha husepāniti, tamai, mo e foha lelei ange. 'Ofa te tau feinga mei he taimi ni 'o faai atu, 'aki hotau ivi ke 'a'eva ma'u pē 'i he hala monū'ia 'o e Fakamo'uí—he ko e 'ilo'i lelei kitautolú ko e kamata'anga ia 'o e potó.

'I he 'etau fai iá, 'e tatakinima kitautolu 'e hotau 'Otua 'ofá; pea "ai ke [tau] mālohi, pea tāpuekina mei 'olunga."¹⁴

Si'i ngaahi kaungāme'a 'ofeina, ko ha sitepu 'uluaki 'i he hala fakafo mo lavame'a 'o e tu'unga fakaākongā totonú, 'oku kamata 'aki ia 'etau fai e fehu'i faingofua:

"Eiki, ko Au ia?"

Ko 'eku fakamo'oní 'eni pea 'oku ou tuku atu 'eku tāpuakí 'i he huafa 'o Sīsū Kalaisí, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Mātiu 26:21–22; ko e tānaki atu e fakamamafa'í.
2. Mātiu 7:3, 5.
3. Vakai, Errol Morris, "The Anosognosic's Dilemma: Something's Wrong but You'll Never Know What It Is," *New York Times*, June 20, 2010, opinionator. blogs.nytimes.com/2010/06/20/the-anosognosics-dilemma-1.
4. Vakai, Justin Kruger and David Dunning, "Unskilled and Unaware of It: How Difficulties in Recognizing One's Own Incompetence Lead to Inflated Self-Assessments," *Journal of Personality and Social Psychology*, Dec. 1999, 1121–34. "I ha savea 'e 4 ne ma'u ai ko e ni'ihī ko ia ne maaka ma'ulalo tahá 'i he fakakatá, kalamá mo e fakakaukau lelei, ne nau fu'u tōtu'a 'enau fakamaaka pē kinautolú. Neongo ne nau kau he peseti 'e 12, ka ne nau tala 'e nautolu 'oku nau 'i he peseti 'e 62" (from the abstract at psycnet.apa.org/?&fa=main.doiLanding&doi=10.1037/0022-3514.77.6.1121).
5. Vakai, Marshall Goldsmith, *What Got You Here Won't Get You There* (2007), vahe 3. Ne fehu'i ki he toko tolu ke nau fakafuofua 'i 'enau tokoni ki he lavame'a 'a e kautahá. Na'e iku 'o peseti 'e 150 'enau fakafuofua ki he 'enau tokoni.
6. 1 Timote 1:11.
7. 2 Kolinitō 4:4.
8. Luke 12:34.
9. 'Efesō 3:18.
10. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 4:6.
11. Vakai, 'Alamā 17:11.
12. Vakai, 'Eta 12:27.
13. Sēmisi 4:6, 10.
14. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 1:28.

Fai 'e Palesiteni Henry B. Eyring

Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisī 'Uluakí

Ko e Lakanga Fakataula'eiki Teuteu'angá

'Oku mahu'inga ange 'i he teuteu 'a e lakanga fakataula'eiki, ke "fakahaa'i mai" 'o laka ange ia 'i he "tala māi."

'Oku ou fakamālō ke fakataha mo e kau lakanga fakataula'eiki 'o e 'Otuá, 'a ia 'oku 'i he funga 'o e māmaní. 'Oku hounga kiate au ho'omou tuí, ngāué, mo ho'mou ngaahi lotú.

'Oku fekau'aki 'eku pōpoaki he efiafi ní mo e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné. 'Oku toe fakataumu'a foki ia kiate kitautolu kotoa 'oku tokoni ke fakahoko e ngaahi tala'ofa 'a e 'Eikí, kiate kinautolu 'oku nau ma'u e me'a 'oku fakamatala 'i 'e he folofolá ko e "lakanga fakataula'eiki si'isi'i angé."¹ 'Oku toe ui foki ia ko e lakanga fakataula'eiki teuteu'angá. Ko e teuteu nāunau'ia ia te u lea ki ai he efiafi ní.

'Oku fakafonu e palani 'a e 'Eikí ki He'ene ngāué 'aki e teuteu. Na'á Ne teuteu 'a e māmaní ma'atautolu ke tau a'usia 'a e ngaahi sivi mo e ngaahi faingamālie 'o e mo'ui fakamatelié. Lolotonga 'etau 'i hení, 'oku tau 'i he feitu'u 'oku ui 'e he folofolá ko ha "tu'unga tetuteu'anga."²

Na'e fakamatala 'i 'e he palōfita ko 'Alamaá hono mahu'inga 'o e teuteu

ko iá ki he mo'ui ta'engatá, 'a ia te tau lava ai 'o nofo fakataha 'i he ngaahi fāmilí mo e 'Otua ko e Tamai pea mo Sīsū Kalaisi.

Na'á Ne fakamatala 'i peheni 'a e fie ma'u ke teuteu: "Pea 'oku tau vakai 'oku hoko 'a e maté ki he fa'ahinga 'o e tangatá, 'io, 'a e mate ko ia kuo lau ki ai 'a 'Amulekí, 'a ia ko e mate fakasinó; ka neongo ia na'e tuku ki he tangatá ha vaha'a taimi ke ne lava ai

‘o fakatomala; ko ia na’e hoko ai ‘a e mo’uí ni ko ha tu’unga ‘ahi’ahi’anga; ko ha taimi ke teuteu ai ke fe’iloaki mo e ‘Otuá; ko ha taimi ke teuteu ki he tu’unga ta’engata ‘a ia kuó ma lau ki áí, ‘a ia ‘e hoko ‘i he hili ‘a e toetu’ú ‘o e maté.”³

‘Oku tatau e taimi kuo tuku mai ke tau mo’ui ai ‘i he matelié, ‘a ia ko e teuteu ke fe’iloaki mo e ‘Otuá, mo e hoko e taimi kuo tuku ke tau ngāue ai ‘i he Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné ko ha faingamālie ke tau teuteu ai ke ako e founa ke fai ha tokoni mahu-‘inga ki he ni’ihi kehé. Pea ‘i he foaki ‘e he ‘Eikí ‘a e tokoni ‘oku tau fie ma’u ke ikuna ‘i ai ‘a e ngaahi sivi ‘o e mo’ui fakamatelié, ‘okú Ne toe fai mai foki ha tokoni kiate kinautolu ‘i he ‘etau teuteu he lakanga fakataula’eikí.

Ko ‘eku pōpoakí kiate kinautolu ‘oku fekau mai ‘e he ‘Eikí ke tokoni ki hono teuteu ‘i ha kau ma’u Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné, ‘o tatau pē mo kinautolu ‘oku nau ma’u e Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné. Ko ‘eku leá ki he ngaahi tamaí. Ko ‘eku leá ki he kau pīsopé. Pea ko ‘eku leá kiate kinautolu ‘o e Lakanga Taula’eiki Faka-Melekisētekí ‘oku fakafalala ki ai ke nau hoko ko e ngaahi hoa mo e kau faiako faka’api pea mo e kau faiako ‘o e kau talavou ‘oku teuteu ki he lakanga fakataula’eikí.

Ko ‘eku leá ke fakahikihiki ‘i pea ‘i he loto hounga’ia hamou tokolahi he funga ‘o e māmaní pea mo ‘amui ange.

Te u fehālaaki kapau he ‘ikai te u lea ki ha palesiteni fakakolo mo ha

pīsope ‘o ‘eku kei si’í. Na’á ku hoko ko e tikoní ‘i hoku ta’u 12, ‘i ha ki’i kolo ‘i he tafa’aki fakahahake ‘o e ‘Tunaiteti Siteití. Na’e fu’u tokosi’i ‘a e ki’i koló pea ko au pē mo hoku tokouá ‘a e ongo ma’u Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné, kae tālunga hono fakaafe’i ‘e he’eku tamaí, ‘a ia na’e palesiteni fakakoló, ha tangata ta’u tolungofulu tupu ke kau ki he Siasí.

Na’e ma’u ‘e he taha ului fo’ou ni e Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné pea ne ui ai ia ke ne tokanga’i e Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné. ‘Oku ou kei manatu’i pē ‘o hangē ne hoko ‘aneafí. ‘Oku ou kei manatu’i e la’i ‘akau ‘o e fa’ahita’u fakatōlau ‘i he’ema ō mo e ului fo’ou pea mo hoku tokouá ke fai ha me’a ma’a ha uitou. ‘Oku ‘ikai ke u manatu’i pe ko e hā ‘a e ngāué, ka ‘oku ou manatu’i ‘eku ongo’i e kau ‘a e mālohi ‘o e lakanga fakataula’eikí ‘i hono fai e me’a ne u toki ‘ilo kimui na’e folofola ‘aki ‘e he ‘Eikí kuo pau ke tau fai ke fakamolemole ‘i ‘etau ngaahi angahalá pea mo mateuteu ai ke mamata kiate Iá.

‘I he’eku vakai atu he taimi ní, ‘oku ou loto hounga’ia ‘i ha palesiteni fakakolo na’á ne ui ha taha ului fo’ou ke tokoni ki he ‘Eikí ‘i hono teuteu ha ongo tamaiki tangata te na hoko ha ‘aho ko e ongo pīsope ‘o fakafatongia’aki hono tokanga’i ‘o e paeá mo e masivá pea mo tokanga’i e lakanga fakataula’eiki teuteu’angá.

Na’á ku kei tikoní pē ‘i he taimi ne hiki ai homau fāmílí ki ha uooti tokolahi ‘i ‘Iutaá. Ko e fuofua taimi ia

ne u ongo’i ai e mālohi ‘o ha kōlomu kakato ‘i he Lakanga Taula’eiki Faka-‘Ēloné. Ko hono mo’oní, ko e toki fuofua taimi ia ke u sio ai ‘i ha me’a pehē. Pea kimui angé, ko e fuofua taimi ia ne u ongo’i ai e mālohi mo e ngaahi tāpuaki ‘o e tokanga’i ‘e ha pīsope e kōlomu ‘o e kau taula’eikí.

Na’e ui au ‘e he pīsopé ko e ‘asisiteni ‘uluaki ‘i he kōlomu ‘o e kau taula’eikí. ‘Oku ou manatu’i na’á ne ako’i pē ‘e ia ‘a e kōlomú—neongo ‘ene femo’uekiná pea ‘i ai ha kau tangata talēniti’ia na’á ne mei lava ke ui ke tokoni’i kimautolu. Na’á ne fokotu’u fuopotopoto e ‘ū seá he loki kalasí. Na’á ne ‘ai ke u tangutu he sea hono tafa’akí, ‘i hono to’omata’ú.

Na’á ku lava ‘o sio fakalaka atu ‘i hono umá ‘i he’ene faiakó. Na’á ne fa’a sio ki he fanga ki’i fakamatala ne ‘osi taípe’i fakalelei ‘i he ki’i tohi takafi leta ‘i hono fungá pea mo e ngaahi folofola motu’a mo ‘osi faka’ilonga’i na’á ne fakaava ‘i hono funga tui ‘e tahá. ‘Oku ou lava ‘o manatu’i ‘a e fiefia ‘i he’ene fakamatala ‘a e ngaahi talanoa ‘o e loto to’á mei he tohi ‘a Tanielá pea mo ‘ene fakamo’oni ki he Fakamo’uí, ‘a e ‘Eiki ko Sīsū Kalaisí.

Te u manatu’i ma’u pē hono ui ‘e he ‘Eikí ha ngaahi hoa kuo filifili lelei ke ngāue mo ‘ene kau ma’u lakanga fakataula’eikí ‘i he teuteu.

Na’e ma’u he’eku pīsopé ha ongo tokoni lelei, pea na’e laka hake ‘i he tu’o tahá ha’ane telefoni mai ki ‘api, ‘i ha ‘uhinga na’e ‘ikai ke u ‘ilo’i, ‘o pehē mai, “Hale, ‘oku ou fie ma’u koe ke ta hoa pea ke ta ō ‘o ‘a’ahi.” ‘I he taimi ‘e taha, ko ‘ema ō ki ha ‘api ‘o ha uitou na’e nofo tokotaha pē mo ‘ikai si’ane me’akai ‘i hono ‘apí. ‘I he’ema fokí na’á ne ta’ofi ‘a e kaá, fakaava ‘ene folofolá, peá ne talamai e ‘uhinga ‘oku fai pehē ai ki he uitou ko iá, ‘o hangē ‘oku ‘ikai ngata pē he’ene ma’u ‘a e mālohi ke tauhi iá, ka te ne lava ‘i he kaha’ú, ke tokoni’i ha ni’ihi kehe.

Ko ha ‘a’ahi ‘e taha ki ha tangata kuo fuoloa ‘ene lí’aki lotú. Na’e fakaafe’i ia he’eku pīsopé ke foki mai ‘o feohi mo e Kāingalotú. Na’á ku ongo’i ‘a e ‘ofa’eku pīsopé ki he taha na’e hangē kiate au ko ha fili ‘oku ‘ikai lava ‘o ‘ofa’i pea fakafetaú.

‘I ha me‘a ‘e taha ne ma ‘a‘ahi ai ki ha ‘api na‘e fekau‘i mai ai ha ongo ki‘i tamaiki fefine ke fakafe‘iloaki kiate kimaua he matapaá ‘e he‘ena ongomā-tu‘a inu kava mālohí. Na‘e lea mai pē ongo ki‘i tamaiki fefiné he matapā uaeá ‘oku mohe ‘ena fa‘eé mo e tangata‘eikí. Na‘e kei fakatalanoa pē pīsopé kiate kinaua, malimali mo fakamālo‘ia ‘ena ngaahi lelei mo ‘ena loto-to‘á, na‘e hangē kiate au ko ha miniti ‘e 10 pe lōloa ange. Na‘á ne pehē le‘o sí‘i mai ‘i he‘eku lue ‘i hono tafa‘akí ‘o fokí, “Ko ha ‘a‘ahi lelei ia. He ‘ikai toe ngalo ‘i he ongo ki‘i tamaiki fefiné ne ta ō mai.”

‘Oku ‘i ai ha tāpuaki ‘e ua ‘e lava ke foaki ‘e ha hoa taki he lakanga fakataula‘eikí, ‘a ia ko e falalá mo e sī-pinga ‘o e tokangá. Na‘á ku fakatokanga‘i ia he taimi na‘e ‘oange ai ki hoku fohá ha hoa faiako faka‘api na‘e taukei ange ‘i he lakanga fakataula‘eikí. Ne ‘osi hoko hono hoá ko ha palesiteni fakamisiona tu‘o ua pea ngāue ‘i ha ngaahi tu‘unga fakatakimu‘a kehe.

Kimu‘a peá na ‘a‘ahi ki ha taha ‘o e ngaahi fāmili ne vahe angé, ne kole ‘e he taki lakanga fakataula‘eiki taukei ko iá ke tomu‘a ‘alu ange ki hoku fohá ‘i homau ‘apí. Na‘á na tuku pē ke u fanongo. Na‘e kamata ‘aki ‘e he hoa takí ha lotu, ‘o kole ha tokoni. Hili ia peá ne talaange ha me‘a hangē ko ‘ení ki hoku fohá: “Oku ou fakakaukau ‘oku totonu ke ta ako‘i ha lēsoni ki he fāmili ko ‘ení ‘o hangē ha ui ke fakatomalá. Ka ‘oku ou ‘ilo‘i ‘e ‘ikai ke nau tali lelei ia meiate au. ‘Oku ou tui te nau tali lelei ange ‘a e pōpoakí meiate koe. Ko e hā ha‘o ongo‘i ki ai?”

‘Oku ou manatu‘i ‘a e manavahē ne u sio ki ai ‘i he mata hoku fohá. ‘Oku ou kei lava pē ‘o ongo‘i ‘a e fiefia ‘o e momeniti ko iá, ‘i he tali ‘e hoku fohá ‘a e falala ko iá.

Na‘e ‘ikai ko ha tupukoso hono fokotu‘u ‘e he pīsopé e ongo hoa ko iá. Ne fakahoko ia ‘i he teuteu fakalelei ‘a e hoa takí e ngaahi ongo ‘a e fāmili ko ia na‘e ‘amanaki te na ako‘í. Ko ha tataki fakalaumālie ia ke holomui, kae falala ki ha talavou te‘eki taukei ke ui e fānau lalahi ‘a e ‘Otuá ke fakatomala pea mo hao.

‘Oku ‘ikai ke u ‘ilo e ola ‘o ‘ena ‘a‘ahí, ka ‘oku ou ‘ilo‘i na‘e teuteu‘i

‘e he pīsopé, ko ha taha ma‘u Lakanga Taula‘eiki Faka-Melekisēteki, mo e ‘Eikí ha ki‘i tamasi‘i ke hoko ko ha tangata lakanga fakataula‘eiki mo ha pīsope ‘i ha ‘aho.

‘Oku angamaheni kiate kimoutolu ‘a e ngaahi talanoa pehē ‘o e lavame‘a ‘i he teuteu ‘a e lakanga fakataula‘eikí, ‘i he me‘a kuo mou mamata aí pea mo ia kuo mou a‘usia ‘i ho‘omou mo‘uí. Kuo mou ‘ilo‘i mo ‘osi hoko ko e kau pīsope, hoa, mo e mātu‘a pehē. Kuo mou ‘osi fakatokanga‘i e to‘ukupu ‘o e ‘Eikí ‘i ho‘omou teuteu ki he ngaahi fatongia ‘o e lakanga fakataula‘eikí ‘a ia ‘okú Ne ‘afio‘i ‘e hanganaki mai kiate kimoutolú.

‘Oku ‘i ai e tufakanga ‘o kitautolu kotoa he lakanga fakataula‘eikí ke tokoni ki he ‘Eikí hono teuteu‘i e ni‘ihi kehé. ‘Oku ‘i ai ha ngaahi me‘a te tau lava ‘o fai ‘e mahu‘inga ange. ‘E mālohi ange ‘etau ngaahi sīpinga ko hono mo‘uí ‘aki e tokātelinē, ‘o mahulu hake ia ‘i he‘etau ngāue ‘aki ha ngaahi lea ke ako‘i e tokātelinē.

Ko e tumutumu ‘i he‘etau ngāue he lakanga fakataula‘eikí ko hono fakaafe‘i ‘o e kakaí ke nau ha‘u kia Kalaisi ‘i he tuí, fakatomalá, papitaisó, pea ma‘u ‘a e Laumālie Mā‘oni‘oní. Hangē ko ‘ení, kuo ‘osi fai ‘e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni ha ngaahi malanga ke ue‘i e lotó ‘i he ngaahi tokāteline kotoa ko iá. Ko ia ‘oku ou ‘ilo‘i ‘i he me‘a na‘á ne fai mo e kakaí mo e kau faifekau‘i pea mo e ngaahi kaungāme‘a ‘o e Siasí ‘i

he‘ene tokanga‘i e misiona ‘i Tolonitoá, ‘okú ne faka‘ai‘ai ke u ngāue.

‘Oku mahu‘inga ange ‘i he teuteu ‘a e lakanga fakataula‘eikí, ke “fakahaa‘i mai” ‘o laka ange ‘i he “tala maí.”

Ko e ‘uhinga ia ‘oku mātu‘aki mahu‘inga ai ‘a e folofolá ke teuteu‘i kitautolu ‘i he lakanga fakataula‘eikí. ‘Oku nau fonu ‘i he ngaahi sīpingá. ‘Oku ou ongo‘i ‘o hangē te u lava ‘o sio kia ‘Alamā ‘oku muimui ki he fekau ‘e he ‘āngeló pea toe fakavavevave ‘o fokí ke ako‘i e kakai faiangahala ‘i ‘Amonaihā ne nau fakasītu‘a‘i iá.⁴ ‘Oku lava ke u ongo‘i e moko‘ī ‘i he loki ‘o e fale fakapōpulá he taimi na‘e fakahā ange ai ki he Palōfita ko Siosefá ‘e he ‘Otuá ke loto to‘a pea ‘oku malu‘i iá.⁵ ‘I he‘etau fakakaukau ki he ngaahi fakatātā fakafolofola ko iá, te tau lava leva ‘o mateuteu ke kātaki ‘i he‘etau ngāue, ‘i he taimi ‘oku ngali faingata‘a aí.

Ko e tamai pe pīsope pe hoa taki faiako faka‘api ‘okú ne fakahaa‘i ‘oku falala ki ha talavou ma‘u lakanga fakataula‘eikí, te ne lava ‘o liliu ‘ene mo‘uí. Na‘e kole ki he‘eku tamaí ‘i ha me‘a ‘e taha ‘e ha mēmipa ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá ke ne fa‘u ha fakamatala nounou ‘i he saienisí mo e tui fakalotú. Ko ‘eku tamaí ko ha taha saienisi mo ha taha ma‘u lakanga fakataula‘eiki faivelenga. ‘Oku ou kei manatu‘i lelei pē ‘a e momeniti na‘á ne mono mai ai ‘a e pepa kuó ne tohí mo pehē mai, “Ko ē, ‘oku

ou fie ma'u koe ke ke lau ia, kimu'a pe'a u 'ave ia ki he Toko Hongofulu Mā Uá. Te ke 'ilo pe 'oku tonu." Na'á ne lahi 'aki ha ta'u 'e 32 'iate au pea fakapotopoto mo poto lahi ange fau.

'Oku kei fakamālohia pē au 'e he falala ko iá mei ha tamai ma'ongo- 'onga mo ha tangata lakanga fakataula'eiki. Na'á ku 'ilo'i 'oku 'ikai ko 'ene falalá kiate au ka 'e lava 'e he 'Otuá 'o fakahā mai kiate au 'a e me'a 'oku mo'oní. Te mou lava 'e kimoutolu ngaahi hoa tauke'i ke tāpuaki'i 'a e kau ma'u lakanga fakataula'eiki kei si'i 'i he teuteu 'i he taimi pē te ke lava ai 'o fakahā'i ange 'a e fa'ahinga falala ko iá. 'E tokoni ia ke falala ai ki he ongo le'o si'i 'o e fakahā'i 'i he taimi 'oku hoko mai ai 'i ha 'ane hilifaki hono nimá 'i ha 'aho ke fakama'u e faingāue ke fakamo'ui ha fānau ne pehē 'e he kau toketaá 'e mate. Kuo tā-tu'o-lahi hono tokoni'i au 'e he falala ko iá.

Ko 'etau lavame'a 'i he teuteu 'o e ni'ihī kehē he lakanga fakataula'eiki 'e fakatatau ia mo e lahi 'etau 'ofa 'iate kinautolú. 'E mātu'aki tonu ia 'i he taimi kuo pau ai ke tau fakatonutonu kinautolú. Fakakaukau ki ha momeniti ne fai ai 'e ha taha ma'u Lakanga Taula'eiki faka-Ēlone ha fehalaaki 'i he fakahoko ha ouau, mahalo pē 'i he tēpile sākalamēnití. Ko ha me'a mamafa ia. 'Oku fie ma'u he taimi 'e ni'ihī ke fakatonutonu e fehalaaki he kakai pea hoko ai ha ki'i loto, mo ha ongo'i mā pe 'ikai tali.

Te mou manatu'i e fale'i 'a e 'Eiki: "Pea valoki'i 'i hono taimi 'i he lea

māsila, 'o ka ue'i ke fai pehē 'e he Laumālie Mā'oní'oní; pea hili ia ke toki fakahā ange 'a e 'ofa lahi ange kiate ia kuó ke valoki'i, telia na'á ne lau koe ko hono fili."⁶

'Oku 'i ai ha 'uhinga makehe 'o e fo'i lea *tupulaki* 'i he teuteu 'o e kau ma'u lakanga fakataula'eiki 'i he taimi 'oku fie ma'u ai ke fakatonutonu kinautolú. 'Oku fokotu'u mai 'e he fo'i leá ke fakalahi ange 'a e 'ofa na'e 'osi 'i ai. Ko e me'a 'oku fie ma'u ke fakalahi 'a e 'ofá. 'E fakatokanga'i mo'oní 'e kitautolu 'oku tau teuteu'i e kau ma'u lakanga fakataula'eiki 'a 'enau fai e fehālāki. Ka kimu'a pea nau ma'u ho'o fakatonutonú, kuo pau ke nau tomu'a ongo'i ma'u ai pē ho'o 'ofá. Kuo pau ke nau ongo'i ho'o fakahīki-hiki mo'oní kimu'a pea nau toki tali ho'o fakatonutonú.

Na'e 'eke'i tonu pē 'e he 'Eiki meiate kinautolu 'o e lakanga fakataula'eiki si'i angé fekau'aki mo e me'a te nau lavá pea mo 'enau mahu'inga kiate Iá. Fanongo ki he ngaahi lea ko 'ení, 'a ia ne lea 'aki 'e Sione Papitaiso 'i hono toe fakafoki mai 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné: "I he huafa 'o e Mīsaiá, 'oku ou foaki kiate kimoua 'a hoku ongo kaungā tamaio'eiki, 'a e Lakanga Fakataula'eiki 'o 'Ēloné, 'a ia 'okú ne ma'u 'a e ki 'o e tauhi mai 'a e kau 'āngeló, pea mo e ongoongolelei 'o e fakatomalá, pea mo e papitaiso 'i he fakauku ke fakamolemole 'a e ngaahi angahalá, pea 'e 'ikai pē toe 'ave 'eni mei māmani, 'o a'u ki hono

toe fai 'e he ngaahi foha 'o Livá ha feilaulau ki he 'Eiki 'i he mā'oní'oní."⁷

Ko e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné ko ha kongia ia 'o e Lakanga Fakataula'eiki mā'olunga angé.⁸ Ko e Palesiteni 'o e Siasí, 'i he'ene hoko ko e palesiteni 'o e lakanga fakataula'eiki, 'okú ne tokanga'i ai e lakanga fakataula'eiki teuteu'angá foki. 'Oku fenāpasi mo'oní 'ene ngaahi pōpoaki 'i he ngaahi ta'u kuo maliu atú ke ō 'o fakahaofi, mo e ngāue ke 'oatu 'a e ongoongolelei 'o e fakatomalá mo e papitaisó ki he mo'ui 'a e ni'ihī kehē.

'Oku talatalaifale ma'u pē ngaahi kōlomu 'o e kau tikoní, kau akonakí, mo e kau taula'eiki ke tohoaki'i mai 'a e kau mēmipa kotoa 'o e kōlomú ki he 'Eiki. 'Oku vahe 'e he kau palesitenisi'i 'a e kau mēmipá ke nau tokoni 'i he tui mo e 'ofa. 'Oku tufa 'e he kau tikoní 'a e sākalamēnití 'i he 'apasia pea mo tui 'e ongo'i 'e he kāingalotú 'a e mālohi 'o e Fakalelei mo tupupā ke tauhi e ngaahi fekau 'i he'enu ma'u 'a e ngaahi fakataipe toputapu ko iá.

'Oku lotu fakataha 'a e kau akonakí mo e kau taula'eiki mo honau ngaahi hoá ke fakahoko 'a e tupupā ke le'ohi 'a e Siasí, fakatāutaha. Pea 'oku lotu fakataha 'a e ngaahi hoa ko iá 'i he'enu 'ilo e ngaahi fie ma'u mo e faka'amu 'a e 'ulu 'o e ngaahi fāmilí. 'I he'enu fai iá, 'oku teuteu'i ai kinautolu ki he 'aho lahi te nau pule ai ko e tamai, 'i he tui, 'i honau fāmilí.

'Oku ou fakamo'oní ko kinautolu kotoa 'oku ngāue fakataha 'i he lakanga fakataula'eiki 'oku nau teuteu'i ha kakai ki he hā'ele mai 'a e 'Eiki ki Hono Siasí. 'Oku mo'ui 'a e 'Otuá ko e Tamaí. 'Oku ou 'ilo-'oku ou 'ilo'i-ko Sīsū 'a e Kalaisí pea 'oku 'ofa 'iate kitautolu. Ko Palesiteni Tōmasi S. Monisoní ko e palōfita mo'ui ia 'a e 'Eiki. Ko 'eku fakamo'oní ia 'i he huafa 'o Sīsū Kalaisí, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 84:26, 30; 107:14.
2. 'Alamā 42:10, 13.
3. 'Alamā 12:24.
4. Vakai, 'Alamā 8:14-18.
5. Vakai, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 122:9.
6. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 121:43.
7. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 13:1.
8. Vakai, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 107:14.

